

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ*
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2023

A kutató neve	
Máté Ágnes	
A kutatás témája	
A Báthory fejedelmi családra vonatkozó iratok Jan Zamoyski hagyatékában (Archiwum Jana Zamoyskiego, AGAD, Varsó)	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Lengyelország, Varsó
intézmény(ek)	Archiwum Głównie Akt Dawnych, Biblioteka Narodowa
A kutatás ideje	
2023. július 2.-augusztus1.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
<p>A kutatás során az Archiwum Zamoyskich (AGAD, Fond 358) 1550-1620 közötti időre terjedő állagait tekintettem át a Báthory családra és kapcsolataikra koncentrálni. Kiindulási alapul Veress Endrének az MTA Könyvtárában őrzött hagyatékában található ms 433 szolgált, amely egy kb. száz évvel ezelőtti állapotot rögzített a Báthoryak és Lengyelország közötti levelezés fennmaradásáról. Az AGAD levéltárosa, Kamil Kajma úr tájékoztatása szerint azonban a varsói Zamoyski palotában őrzött levéltár 1939-ben és 1943-ban is bombatalálatot kapott, amelyek során kb. 10 ezer db, jegyzékbe nem vett dokumentum semmisülhetett meg. Így lehetséges az, hogy Veress hagyatékában ma van olyan dokumentum átirat, amely az AGAD-ban már nem lelhető fel. Kajma úrral való levélváltásomban az eddig egy dokumentumot érintő hiánypótlást is segítettem azzal, hogy megküldtem neki a Budapesten még létező dokumentum másolatát. A II. világháborús pusztulás azonban úgy tűnik, csak kis mértékben érintette a magyar vonatkozású anyagokat, mert általánosságban a Veress idejében meglévő dokumentumok máig fennmaradtak. A találatok a Seria korespondencji Jana Zamoyskiego I, II, III elnevezésű rendezésekben találhatóak, amelyek közül a Seria I a Collectio minor, a Seria II a Collectio maior nevet viselte Veress idejében. Sajnálatos módon az eredeti levéltári dokumentumokat még külön kérvénnyel és kivételesen sem lehet kézbe venni, csak azok mikrofilmváltozatát, illetve a mikrofilmek digitális nagyításait. Ez azt jelenti, hogy a levelek materialitásának vizsgálatára nincs mód. Számomra ez azért különösen fájó, mert Báthory Grizeldisről arckép nem maradt fenn, így személyes életének nyomait főként kézírása és levelein gyűrűspecsjének nyomai adják. Ez utóbbiakat pedig, amelyeket Veress Endre is képmellékletnek szánt a Báthoryakról írt könyvébe, én már nem vizsgálhattam meg kézbevitellel, egy esetleges modern</p>	

* Jelen beszámoló további szerkesztés nélkül kerül közzétételre az ösztöndíj adományozójának honlapján.

reprodukció reményében, amelyet a Báthory Grizeldiszről írandó monográfián borítójára szánnék.

Az áttekintett kb. 200 állagból nagyjából 4500-5000 digitális felvételt kellett egyesével megnézni, az 1/358/-/14 és 1/358/-/870 közötti egységeket, amelyekben azonban a *numerus currens* nem folyamatos, 400, 500 és 700 kezdetű sorszámúak alig vannak közöttük. Összesen 12 számozott állagban találtam hungarika értékű anyagot, ezek a 1/358/-/127; 145; 148; 165; 166; 635; 638; 649; 650; 762; 763; 868 számot viselik. Ezeknek egy része válogatott gyűjtés, mint például a 166. számú, amely csak Berzeviczy Márton leveleit tartalmazza, de vannak vegyes állagok is, például a 649. számú, amely csak a levélírók vezetéknevének kezdőbetűje alapján sorolja be a leveleket. A 600-zal kezdődő állagokban szisztematikusan a név kezdőbetűje az irányadó, a befogott időintervallum ezért nagyon változatos. Ilyen értelemben a magyar vonatkozású anyagok szétszórta, random helyezkednek el a Zamoyski Archívum anyagában. A tényleges találatok az 1577-1604 közötti időkörből valók. A Jan Zamoyskinak, s kisebb részben általa írott levelek legfontosabb szerzői, illetve címzettjei a következők: Báthory András, Báthory Boldizsár, Báthory Grizeldisz, Báthory ifj. István, Báthory Zsigmond, Berzeviczy Márton, Giorgio Biandrata, Bocskay István, Bornemissza György, Bornemissza László, Michele Bucella, Csáki István, Csáki Dénes, az erdélyi rendek előljárói, Gálffy János, Geszti Ferenc, Homonnai Drugeth István, Homonnai Drugeth Bálint, Homonnai Drugeth György, Kakas István, Kemendi Székely György, Székely Miklós, Kornis Gáspár, Mihály vajda, Johannes Muraltus. A részletes regesztákat tartalmazó fájlban, amely a Magyar Nemzeti Levéltár számára készült, egyesével jeleztem, hogy mely dokumentumok jelentek meg már modern kiadásban a 20. század folyamán. Mindössze 7 darab dokumentum olvasható nyomtatásban a 87 darab regesztázott dokumentum között. A leveleket kísérő jegyzetek azonban az *Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego* c. kiadvány 4 kötetében megbízhatatlannak bizonyulnak.

A hungarika feltárás mellett a személyes kutatási célom Báthory Grizeldisznek, Báthory István lengyel király unokahúgának, Jan Zamoyski hetman harmadik feleségének a levelezését összegyűjteni. Grizeldisz levelezésének fennmaradt részét Veress Endre legfeljebb tizenöt dokumentumra tette, amelyeknek fele található ma Lengyelországban. Az AGAD állományában van négy saját kezű levele, és néhány elismervény különböző pénzüsszegekről. Egy ötödik levél pedig Krakkóban, a Jagelló Könyvtár állományában lévő fogalmazvány Stanisław Reszka apát kezétől Grizeldisz számára. (Krakkó, Biblioteka Jagiellońska, Codex 1136 Bbb II 12 (DD IV 80), 87. levél, 181r-182v.) A varsói tartózkodásom során levelezés útján sikerült megszerezni a krakkói levél másolatát is, amit a beszámolóval együtt átadok a Magyar Nemzeti Levéltárnak is.

A lengyelországi leveleket átírtam, és kísérőtanulmánnyal láttam el a kutatóút során. A levéltári kutatás mellett ebben a Biblioteka Narodowa gyűjteménye volt hasznos számomra, ahová a II. világháború után a Zamoyski Könyvtár darabjai kerültek, köztük számos, Báthory Grizeldiszre vonatkozó adatokat tartalmazó kéziratos kötet. Ezeket a forrásokat csak a BN belső informatikai rendszeréről lehet elérni digitálisan. Különösen hasznosnak bizonyultak a Zamoyski leánytestvéreivel kapcsolatos adatok tisztázásában, amelyeknek az egyik levél jegyzetapparátusában kellett helyet kapniuk. A Zamoyski család Jan és fivére, valamint három lánytestvérük házasságai révén az egész lengyel arisztokráciával rokonságba került, s a lánytestvéreiről az ő férjeik családjával foglalkozó genealógiai kutatásokból lehetett megtudni a legtöbbet. Az apróságokra vonatkozó, de hosszadalmas adatvadászat egyszersmind világhossá tette számomra, hogy a Báthory Grizeldiszről szóló monográfia nem

készülhet el a Báthory és a Zamyoski családok részletes genealógiai táblái nélkül, amelyeken érdemes feltüntetni a felekezetiileg vegyes házasságok tényét is.

A levéltári kutatás folytatására véleményem szerint a fentebb említett, Stanisław Reszka apát kezétől származó levélvázlat vezet, amelyet Grizeldisznak saját kezűleg átírva Rómába kellett (volna) küdenie köszönatként az unokatestvére, András bíboros római udvarnagyanak, Virgilio Crescenzinek. A Crescenzi család levéltára részben az Archivio di Stato állományába került Rómában, ahol talán további adatokat remélhetünk Báthory bíboros és római köre, illetve a Grizeldisz közti kapcsolatokra.

A kutatás módszere

Az alkalmazott módszer az Archiwum Zamoyski szisztematikus átvizsgálása volt a series-re osztott állagok szerint lineárisan haladva. A Biblioteka Narodovában a csak belső könyvtári gépekről elérhető digitális állományok áttekintése volt a módszer, többváltozós kulcsszavas kereséssel.

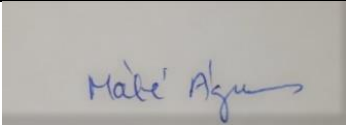
A kutatási eredmények szélesebb közönséggel történő megismertetése (előadás(ok), publikáció(k) stb.)

Az ösztöndíjas hónap alatt egy forrásközlést tartalmazó dolgozatot írtam Báthory Grizeldisznak a lengyelországi levéltárakban őrzött, latin nyelvű leveleiből. A dolgozat címe *Báthory Grizeldisz (1569–1590) levelei lengyelországi közgyűjteményekben*, terjedelme 36,500 leütés. A tanulmányt Monok István szerkesztő beillesztette a következő kötet dolgozatai közé: *A Báthoryak kora, XXV. Sárospataki Művelődéstörténeti Konferencia, Sárospatak, 2022. október 6-7.*, szerk. Monok István, Tamás Edit, Budapest-Sárospatak, L'Harmattan, THE, 2023 (Europica varietas - Acta Universitatis Tokajensis Sárospatakini - Patrimonium culturale - Dissertationes, III.) A Tokajhegyalja Egyetem szerződésben ígért támogatásának elmaradása esetén a kiadvány más kiadónál és más sorozati címen fog megjelenni.

A kutatással kapcsolatos gyakorlati észrevételek (ide értve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

A varsói Magyar Intézet azok közé a külföldi kulturális intézményeink közé tartozik, amelyek nem rendelkeznek vendégszobákkal, ezért a szálláskeresést egyénileg kell abban a városban megoldani. Felhívom a jövőendő ösztöndíjasok figyelmét, hogy az AirBnB szabályzata szerint a 28 éjszakát meghaladó szállásfoglalást előre ki kell fizetni, ami már egy hónapos ösztöndíj esetén is azt jelentheti, hogy legalább egy hónapra előre meg kell hiteleznie az ösztöndíjasnak a szállása árát, mivel az ösztöndíj utalása csak néhány munkanappal a kiutazás előtt történik meg a KKM részéről. A korábbiakhoz képest a KKM a kiutazást sem szervezi meg, tehát az utazási költségek, pl. repülőjegy árát is az ösztöndíjasnak kell hiteleznie a kiutazás előtt. Esetemben e két tétel együttesen kb. 310 ezer forint előfinanszírozást jelentett. Ezekre a tényezőkre érdemes odafigyelni a pályázat beadásakor, mérlegelve, hogy milyen mértékű likvid források állnak a jövőendő ösztöndíjas rendelkezésére hónapokkal a kiutazás előtt.

Kelt: Budapest, 2023.október 26.

kutató aláírása